

получения социальных, экономических и экологических выгод от развития аквакультуры. В то же время организация и развитие ее предприятий сдерживается наличием ряда проблем, тождественных по составу и содержанию как рыбного хозяйства, так и экономики в целом. Развитие аквакультуры в Республике Казахстан осуществляется по четырем направлениям: пастбищному, прудовому, индустриальному и рекреационному и территориально-климатическому принципу. Для уточнения зонального деления прудовых рыбоводческих хозяйств в Казахстане учтены климатические факторы в конкретной зоне прудовых рыб. Дан анализ рыбной индустрии в республике, позволяющий сделать следующий вывод: необходимость перераспределения приоритетов развития рыбной индустрии с традиционного выращивания ценных пород рыб на икру в пользу производства товарной рыбы на филе.

Abstract. The issues of development of aquaculture in Kazakhstan are considered. The study showed that in the republic, to clarify the zonal division of pond fish farms, it is necessary to identify the natural and climatic factors in a particular pond fish farming zone, the duration of the growing season, the prevailing type of soil, and the level of biological productivity of water ponds that serve as a source of water supply to farms. Current situation shows that the country has every opportunity to receive social, economic and environmental benefits from the development of aquaculture. At the same time, the organization and development of its enterprises is constrained by the presence of a number of problems that are identical in composition and content to both fisheries and the economy as a whole. The development of aquaculture in the Republic of Kazakhstan is carried out in four directions: pasture, pond, industrial and recreational and territorial-climatic principles. To clarify the zonal division of pond fish farms in Kazakhstan, climatic factors in a specific zone of pond fish were taken into account. An analysis of the fishing industry in the republic is given, which allows to draw the following conclusion: the need to redistribute the priorities of the development of fishing industry from the traditional cultivation of valuable fish species to caviar in favor of production of marketable fish on fillet.

Түйінді сөздер: акваөсіру, бәсекеге қабілеттілік, балық өсіру шаруашылықтары, тоғандық балық шаруашылығы, балық өнімділігі, вегетациялық кезең, трансшекаралық су айдындары, биотехнология, сумен жабдықтау көздері.

Ключевые слова: аквакультура, конкурентоспособность, рыбоводческие хозяйства, прудовое рыбоводство, рыбопродуктивность, вегетационный период, трансграничные водоемы, биотехнология, источники водоснабжения.

Key words: aquaculture, competitiveness, fish farms, pond fish farming, fish productivity, growing season, transboundary water reservoirs, biotechnology, water supply sources.

Кіріспе. Көптеген позициялар бойынша Қазақстан әлемдік нарықта ірі экспорттаушы бола алады. Ең алдымен бұл «Made in Kazakhstan» брендімен экологиялық таза өнім болуы тиіс. Елдің экономикалық дамуында балық шаруашылығы ерекше рөл атқара алады. Соңғы уақытта бұл салада үлкен жұмыстар атқарылды.

Қазақстан Республикасында 48 262 көл бар, оның 45 248-і 1 км²-ден кем. Ауданы 100 км² астам 21 ірі көл бар. Жергілікті маңызы бар су қоймаларының жалпы ауданы шамамен 700 мың га құрайды. Көлдердің ең көп саны Қостанай және Ақмола облыстарында шоғырланған. Сырдария өзенінің атырауында да елеулі ресурстар бар.

Бүгінгі таңда мемлекет аквамәдениетті дамыту барысында әлеуметтік, экономикалық және экологиялық жағынан пайда алу үшін барлық мүмкіндіктері бар екенін дәлелдеуде. Сонымен қатар аквамәдениет кәсіпорындарын ұйымдастыру мен дамыту

барысында бірқатар мәселелердің болуымен шектеледі, балық шаруашылығын дамытудың ортақ мәселелері ретінде және сәйкесінше жалпы экономикалық жағынан құрамы мен мазмұны бойынша ұқсас.

Қазақстанның аквамәдениеті аумақтық-климаттық қағида бойынша дамуда. Қазақстандағы тоған балық фермаларының аймақтық бөлінуін нақтылау үшін белгілі бір тоған балық аймағында климаттық факторлар: вегетациялық кезеңнің ұзақтылығы, топырақтың басым түрі, су шаруашылығы көзі ретінде әрекет ететін су объектілерінің биологиялық өнімділік деңгейі анықталды [1].

Зерттеу материалдары мен әдістері. Зерттеудің әдістемелік базасы аквамәдениетті дамыту саласындағы отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектері, сондай-ақ заңнамалық және атқарушы органдардың құжаттары қолданылды.

Өсірілген балықтың соңғы орташа салмағының шамасы тірі қалу мәнімен, балық

өсіретін су қоймаларының балық өнімдерінің көрсеткішімен анықталады. Сонымен қатар оның шамасы көптеген факторларға байланысты.

Сонымен балық өнімділігі дегеніміз – балық тоғанының (тор, бассейн) сыйымдылығына белгілі бір түрдегі балықтардың жалпы өсуінің мәні болып табылатын инкубациялық-биологиялық көрсеткіш деп түсініледі.

Балық өнімділігінің индексін анықтау үшін тоған балық өсірудің жекелеген учаскелерінде өнеркәсіптік және тәжірибелік балық өсіру нәтижелері туралы ақпарат пайдаланылды.

Бұл ретте жалпы балық өнімділігі, тоғандарда балықтарды азықтандыру және тоғандарды тыңайту әдістерін пайдалану факторлары ескерілді [2].

Балық шаруашылығының белгілі бір тоғандағы балық өсіру аймағына байланысы сонымен қатар тоған аквамәдениетінің негізгі нысаны – тұқы (тұщы суда болатын бүрге балық), өсіп келе жатқан маусымның ұзақтығымен, мұздың еруі мен қыстайтын тоғандарда мұздатудың басталуымен анықталады.

Нәтижелер және оларды талқылау.

Ел аумағы вегетациялық кезеңнің ұзақтығы бойынша тоған өсірудің алты балық өсіру аймағына бөлінген (1 кесте).

1 кесте – Қазақстан тоған балық өсіру аймақтары

Тоған балығының аймағы	Облыстар
II	Солтүстік Қазақстан, Ақмола облысының солтүстік бөлігі
III	Ақмола, Шығыс Қазақстан, Павлодар облысының оңтүстік бөлігі, Қостанай және Қарағанды облысының солтүстік бөлігі
IV	Қостанай және Қарағанды оңтүстік бөлігі, Ақтөбе және Алматы қалаларының солтүстік бөлігі
V	Ақтөбе, Батыс Қазақстанның оңтүстік бөлігі, Атырау облысының солтүстік бөлігі
VI	Атырау және Алматы облысының оңтүстік бөлігі, Маңғыстау, Жамбыл және Қызылорда облысының солтүстік бөлігі
VII	Оңтүстік Қазақстан және Маңғыстау облысының оңтүстік бөлігі

Қазақстанның тоған балық шаруашылығының II-III аймағы үшін қаңқалы тоғандардың бастапқы табиғи балық өнімділігі 100 кг/га, IV-V аймақ үшін – 120 кг/га, VI - VII аймақ үшін – 130 кг/га құрайды.

Қазақстанның тоған шаруашылықтарының тоғандарында карп өсіру кезінде өсімдік тектес балықтары бар полимәдениетте (ақ амур, ақ және ала дөңмаңдай) және органикалық және минералды тыңайтқыштарды қолдану кезінде жалпы табиғи балық өнімділігі 650 кг/га (солтүстік өңірдің шаруашылықтарында) - 1 700 кг/га (оңтүстік аймақтың шаруашылықтарында) жетуі мүмкін.

Қазақстанның тоған шаруашылықтарының тоғандарында карп өсіру кезінде өсімдік тектес балықтармен полимәдениетте (ақ амур, ақ және шұбар дөңмаңдай) органикалық және минералды тыңайтқыштармен жасанды жемдерді бір мезгілде қолдана отырып, жалпы балық өнімділігі 1 700 кг/га (солтүстік өңірдің шаруашылықтарында) – 3 450 кг/га (оңтүстік аймақтың шаруашылықтарында) жетуі мүмкін [3].

Тоғандарда өсіру кезінде бір жылдық және екі жылдық сигалық балықтардың

(рипус, пеляд, сиг) балық өнімділігі 250 кг/га дейін құрайды.

Орыс бекіре карп тұқымдастарының екі және одан да үлкен жас топтары бойынша тоғандарда өсіру кезінде ірі балық өсіру материалын алу мақсатында балық өнімділігі 200 кг/га дейін құрайды.

Жайылымдық балық өсіру бойынша барлық көлдер сига, карп және албырт өсіру аймағына бөлінген.

Қазақстанда барлық табиғи су айдындары екі санатқа бөлінген: халықаралық және республикалық маңызы бар су айдындары. Оған Қазақстанның бірнеше облысында орналасқан су айдындары мен трансшекаралық су айдындары кіреді (Каспий теңізі, Арал теңізі, Балқаш көлі, Алакөл көлдер жүйесі, Бұқтырма, Қапшағай, Шардара су қоймалары, «Қаныш Сатпаев атындағы канал» су қоймасы), сондай-ақ жергілікті маңызы бар су айдындары кіреді.

Қазақстан Республикасында 247 нысан халықаралық және Республикалық маңызы бар бекітілген қорға, ал 115 нысан немесе 32 пайыз резервтік қорға кіреді.

Жергілікті маңызы бар 1 272 су қоймасы немесе 47 пайыз бекітілген қорға, 1 516 су қоймасы – резервтік қорға кіреді.

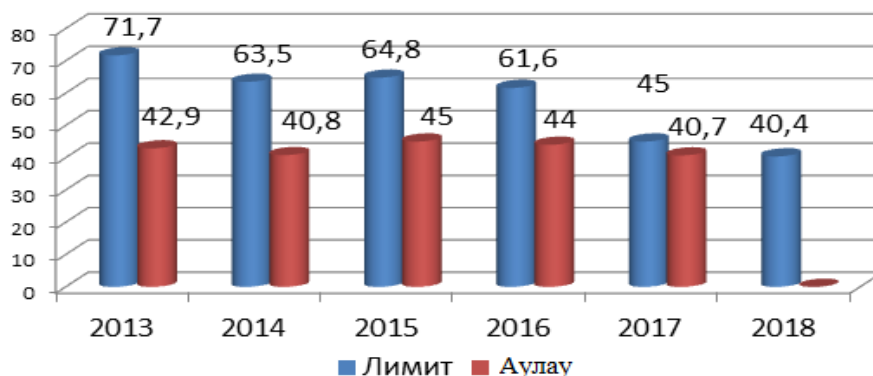
2018 жылы лимитті игеру тек 45 пайызды құрады, бұл 1 суретте көрсетілген.

Халықаралық және ұлттық маңызы бар су объектілері Ауыл шаруашылығы министрлігі Орман шаруашылығы және жануарлар дүниесі комитетінің құзыретіне, жергілікті маңызы бар су объектілері – жергілікті өзін-өзі басқару органдарының құзыретіне жатады. Атап айтқанда, Орталық және Солтүстік Қазақстанда карп пен сига, Оңтүстік Қазақстанда карп, соның ішінде

шөп қоректі балықтар, ал Оңтүстік және Оңтүстік-Шығыс Қазақстанның тау бөктерінде – кемпірқосақ түстес форель өсіріледі.

Балық аулау және өсіру жүргізілетін су айдындарының жалпы ауданы 2018 жылы 183 мың га құрады.

Балық өсіруге жарамды тұщы су айдындарынан басқа, Қазақстан балық шаруашылығын дамытуға қолайлы Каспий теңізінде жағалау сызығына ие. Бұл аумақтар теңіз балық өсіру кешендерін құру үшін қолайлы. Қазіргі уақытта бұл аймақ аквариумдық бақтарда балық өсіру үшін перспективалы ретінде қарастырылады [4].

1 сурет – 2013 жылдан бастап 2018 жылға дейінгі кезеңде лимит және аулау көрсеткіштері, мың тонна (жыл басына)

Антропогендік әсерге келтірілетін залалды өтеу мақсатында (өзен ағыстарын реттеу және басқа да шаруашылық қызмет) республикада 7 балық тәлімбағы жұмыс істейді, оның ішінде 3-і Балық шаруашылығы комитетінің құрамындағы Республикалық мемлекеттік қазыналық кәсіпорындар (РМК) болып табылады және 4-і Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың (ӘКК) құрамында болады. Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялардың құрамында 2 уылдырық шашу-өсіру шаруашылығы (1 РКП және 1 ӘКК құрамында), 1 бекіре балық өсіру зауыты (жақында біріктірілгенге дейін бұл 2 жеке зауыт болды) және Қазақ өндірістік жерсіндіру станциясы.

Мемлекет басшысының жарлығымен өңірлерді дамыту үшін Қазақстанда жеті әлеуметтік кәсіпкерлік: «Сары Арқа», «Тобыл», «Ертіс», «Жетісу», «Оңтүстік», «Каспий» және «Батыс» атты корпорациялар құрылды. Олардың екеуі «Ертіс» және «Каспий» елімізде балық шаруашылығын дамытуға бағытталған. Балық өнімдерін экспорттау үшін республикада 7 кәсіпорынның Еуропалық Одақ елдеріне экспорттаушының есептік нөмірі бар.

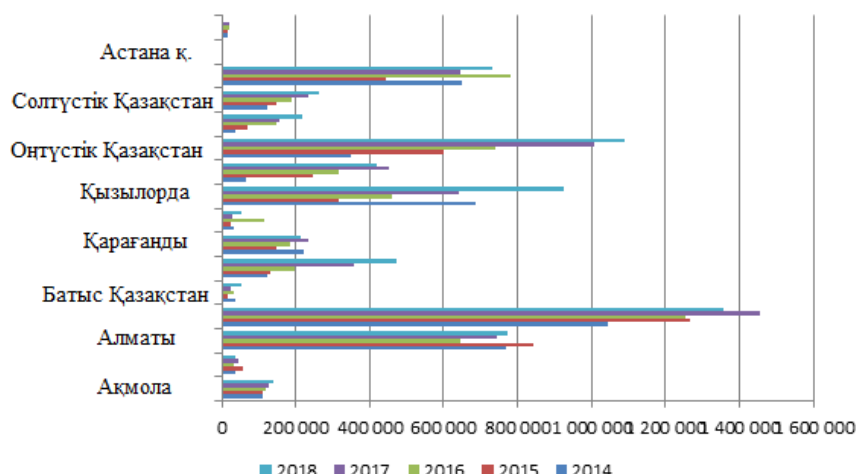
2018 жылдың басында балық шаруашылығы су айдындарын бекітіп беру

бойынша конкурс өткізу ережесіне және конкурсқа қатысушыларға қойылатын білік-тілік талаптарына сәйкес жалпы алғанда халықаралық және республикалық маңызы бар 368 су айдындарының 162 балық шаруашылығы субъектілеріне 286 су айдындары бекітілген.

Атап айтқанда, Жайық-Каспий бассейні бойынша 56 су айдынының, 54 су қоймасы немесе 96,4% бекітілген, Балқаш-Алакөл бассейні бойынша 216 су айдынында 81 балық шаруашылығы субъектілеріне 172 немесе 79,6% бекітілген, Арал-Сырдария бассейні бойынша 47 су айдынында 16 су тоғандары немесе 41% бекітілген, Зайсан – Ертіс бассейні бойынша 49 су айдынында 44 су тоғандары (89,8%) 27 балық шаруашылығы объектілеріне бекітілген.

Қолданыстағы заңнамаға сәйкес пайдаланушыларға ұзақ мерзімді негізде 2 687 балық шаруашылығы су айдындары бекітіліп берілген, 1 144 пайдаланушы немесе 66,8%-дан астам.

2018 жылдың басында балық аулау және аквамәдениет өнімдерінің (қызметтерінің) көлемі 6 738 429 мың теңгені құрады, 2016 жылмен салыстырғанда 2% өсім көрсетті (2 сурет).

2 сурет – 2014-2018 жылдар аралығындағы балық аулау және аквамәдениет өнімдерінің (қызметтерінің) жыл басындағы көлемі (қолданыстағы бағада, мың теңге)

Қазақстанның аквамәдениетін дамыту жайылымдылық, тоған, индустриялық және рекреациялық бағыттары бойынша жүзеге асырылады. Соңғы бес жылда балық өндірісі жылына 410 тоннадан 838 тоннаға дейін ауытқиды.

Ауыл шаруашылығы министрлігінің мәліметі бойынша, 2019 жылы жануарлар дүниесін пайдаланушылардың балық шаруашылығын дамытуға қаржы салу: ғылыми жұмыстарға – 198,7 млн теңге, қайта өңдеу

қуаттарын техникалық қайта жарақтандыру бойынша іс-шараларға – 1,8 млрд. теңге, балық ресурстарын қалпына келтіруге – 257,8 млн теңге, балық ресурстарын және олардың тіршілік ету ортасын қорғауға – 399,5 млн теңгені құрады [5].

Қазақстан өңірлерінің өсірілетін балықтардың түрлері бойынша мамандануы 2 кестеде көрсетілген.

2 кесте – Қазақстан балықтарының негізгі өсірілетін түрлері

Жалпы қабылданған атауы	Өсіру саласы
Сигалық	Солтүстік Қазақстан облысы
Карп	бүкіл Қазақстан аумағы, Маңғыстау облысынан басқа
Ақ дөңмаңдай	Алматы, Шымкент, Қызылорда
Ақ амур	Алматы, Шымкент, Қызылорда
Кемпірқосақ түстес форель	Қарағанды, Шығыс Қазақстан, Алматы, Оңтүстік Қазақстан
Сібір бекіре	Павлодар, Қарағанды, Ақтөбе, Шығыс Қазақстан, Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Маңғыстау, Атырау, Батыс Қазақстан
Орыс бекіре	Қарағанды, Ақтөбе, Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Маңғыстау, Атырау, Батыс Қазақстан
Бекіре карпмдастарының будандары	Қарағанды, Ақтөбе, Алматы, Оңтүстік Қазақстан, Атырау, Батыс Қазақстан
Белуга	Атырау, Батыс Қазақстан
Африкалық Сом	Қарағанды
Тиापия	Қарағанды, Алматы

Жалпы Қазақстанның құрылып жатқан көл - тауар шаруашылықтарында карп пен өсімдік тектес балықтарды өсіру әлеуеті 20 мың тонна деңгейінде бағаланады [6].

Екібастұз ГРЭС-1 балық өсіру торында биотехнология жасалды, бұл электр станцияларының жылы суын пайдаланып торларда сазан мен күмісті тұқы өсіруден гөрі тиімді.

КСРО-ның жұмыс істеген уақытында әзірленген мәліметтерге қарағанда, осы биотехнологияның өзіндік ерекшелігі, әдетте карп пен өсімдік қоректі балықтарды тоған арқылы өсіру кезінде пайдаланылатын аз белокты жемдік құрамдарды пайдалану болып табылады; карп өсімінің 34%-ы салқын және жылы су түйіскен жерлерде

едәуір биомассасы бар жасушалардың табиғи жемдік базасымен қамтамасыз етіледі.

Балық өнімділігінің салыстырмалы аз көрсеткішіне қарамастан (карп – 6,0 кг/м³, ақ дөңмаңдай – 3,0 кг/м³, ала дөңмаңдай – 1,0 кг/м³), карп бойынша жемді төлеу 4,2 бірлікті құрайды, ақ дөңмаңдай – 2,8 бірлік қосымша өнімін есепке ала отырып, тікелей өндірістік өсірудің осы тәсілінің шығындар бойынша рентабельділігі – 56,03%, жалпы рентабельділігі – 32,75% [7].

Қазақстанда балықтарды бау-бақша өсіруді қолдану мүмкіндіктерін бағалауда еліміздің көптеген су қоймаларына қатты жел тән екендігі атап өтілді, бау-бақша шаруашылығы әдістерін пайдалануды шектейтін, бұл бау-бақша шаруашылықтарын құру кезінде толқын сөндіретін құрылыстарды қосымша салу қажеттілігін туғызады.

Балық өсіру шаруашылықтарында аквамәдениет объектілерін механикалық су

беретін және шабылған тоғандармен өсірудің рентабельділігі 14,71%-ды құрайды, бағасы неғұрлым төмен болса өндіріс шығынды болады.

Өз бетімен су беретін және Қамбаш тоғандары бар балық шаруашылықтарында (тоған шаруашылығының басым бөлігі) карп пен өсімдік тектес балықтарды өсіру рентабельділігі 37,23%-ды құрайды, өз бетімен сумен қамтамасыз ететін және арналы (балықтық) тоғандар бар шаруашылықтарда (Шелек тоған шаруашылығы, «Көмеш балық» АҚ және «Көмеш балық Мейірхан» тоғандары) 41,83%-ды құрайды, соңғы өнім бағасының төмендеуі кезінде рентабельділікті сақтау туралы ереже бар.

Бұл ретте балықтың елу пайыздан астамы үш облыста – Алматы, Атырау және Оңтүстік Қазақстан облыстарында өсіріледі (3 сурет).

3 сурет – Облыстардың балық өсіруге қосқан үлесі (пайызбен)

Балық өңдеу қуаттарын орналастыру дәстүрлі түрде ірі кәсіпшілік су айдындарына байланыстырылған. Атырау, Алматы, Шығыс Қазақстан және Қызылорда облыстары балық өңдеудің негізгі көлемін өндіреді. 72 балық өңдейтін кәсіпорынның жалпы қуаты осы кезеңде жылына 87 мың тоннаны құрайды, бірақ екіншіке орай, аталған кәсіпорындардың шикізатпен жүктелуі 43%-дан аспайды. 2019 жылы балық өсіру кәсіпорындарымен 2 900 тонна тауарлы балық өсірілді. Негізінен бекіре, форель және карп балықтарды өсіреді, өсірудің өңделген биотехнологиясы бар.

Елде балық өнімдерінің нарығы жергілікті, өңірлік және Ұлттық деңгейде дамуда.

Жергілікті нарыққа өндірушілерге жақын адамдар жатады. Әдетте, бұл су ай-

дындарына немесе балық шаруашылығына жанасатын ауылдық қоныстар. Аймақтық базарлар 1-2 аймаққа қызмет көрсетеді және өндірушілерден 200-250 км аймақ шегінде орналасқан [8].

Республикалық нарықтар 1 млн жуық халқы бар ірі қалаларда немесе өнеркәсіптің қарқынды дамуы бар қалаларда орналасқан. Республикалық нарықтарда тауарлардың түр-түрі, сату көлемі және балық шаруашылығы өнімдерінің құны оның санына емес, халықтың төлем қабілеттілігіне байланысты. Алматы, Астана-Қарағанды топтары, Шымкент және Атырау нарықтары маңызды мәнге ие. Аквамәдениет өнімінің басым бөлігі базарға тірі және салқындатылған түрде түседі.

Өнімді сату тікелей фермада жүзеге асырылады немесе сауда желісіне беріледі. Кейбір фермаларда өзінің фирмалық дүкендері немесе ұялы дүңгіршектері бар. Бұл балық фермерлік шаруашылықтары өндірісінің аз көлемімен байланысты. Албырт және бекіре өнімдерінің едәуір бөлігі HORECA жүйесінде сатылады. Супермаркеттердің ірі желілері арқылы өнімді сату өнім сапасына және ұсақ фермаларды қамтамасыз ете алмайтын жеткізу тұрақтылығына қойылатын қатаң талаптармен тежеледі.

Тұқы (карп) мен өсімдік тектес өнімдердің бағалануына табиғи су айдындарында ауланатын жабайы карп бағасы қатты әсер етеді. Оның ірі базарлардағы бағасы кг үшін \$3-3,3 (жеке салмағы 2-3 кг) құрайды, бұл тоғаншарлардың карп бағасын тежейді [9].

Бүгінгі таңда 17 қазақстандық кәсіпорын экспортталатын балық өнімдерінің сапасы Еуропалық Одақтың жоғары талаптарына сәйкес келеді. Соңғы жылдары олар өздерін жақсы көрсетіп, осы нарықта нығайтты.

Балық өнімдерін экспорттау нарығы «Қазақстан мен Қытай арасындағы келісім арқасында» кеңейіп келеді. Сонымен қатар, ҚХР тізіліміне 52 отандық өндіруші енгізілген.

Бұдан басқа, балық өнімдері 10-нан астам елге (Австрия, Германия, Грузия, Канада, Қырғызстан, Литва, Нидерланды, Польша, Ресей, Румыния, Тәжікстан, Өзбекстан, Украина, Чехия) экспортталады.

Атап айтқанда, 2019 жылдың қорытындысы бойынша Қазақстаннан балық өнімдерінің экспорты жалпы сомасы 60,8 млн долларды құрайтын 26,9 мың тоннаны құрады (2018 жылы 57,2 млн долларға 27,1 мың тонна экспортталды).

Импорт құрамында теңіз және мұхит балықтары (майшабақ, скумбрия, семга, лосось, треск) және теңіз өнімдері (асшаян, кальмар, мидия, теңіз қырыққабаты) басым. Олар қазақстандық нарықта сұранысқа ие, өйткені ішкі су қоймаларында ауланбайды. Атап айтқанда, 2019 жылы Қазақстанға 34,2 мың тонна балық өнімі импортталды, ал 2018 жылы – 36,8 мың тонна.

Дайын немесе консервіленген балықтың экспорты; Қазақстаннан алынған бекіре уылдырығы, балықтардың уылдырығынан жасалған алмастырғыштар 2019 жылы 2,84 млн долларды құрады.

2019 жылы Қазақстаннан 1 854 «дайын немесе консервіленген балық; бекіре уылдырығы және балық уылдырығынан дайын-

далған оны алмастырғыштар» тобының тауарлары экспортының негізгі бағыттары: Ресейдің үлесіне 60% (1,28 млн US\$); Қырғызстанның үлесіне 36% (779 мың US\$); Өзбекстанның үлесіне 1,37% (29 мың US\$); Түркменстанның үлесіне 1,36% (29 мың US\$); Нидерланды – 165 US\$; Латвия – 10 US\$.

Бекіре, карп аквамәдениет өнімі өндірушіні мемлекеттік органдарда тіркеуді талап етеді, ал ойындарды өткізу арнайы маркасы болған жағдайда жүзеге асырылады.

Бұл теңіз ауданының табиғи әлеуетін барынша толық және ұтымды дамытуға – балық өсіру, теңіз объектілерін өсіру көлемін дамытуға және ұлғайтуға, жағалауда балық аулауды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Тұжырымдар.

Жалпы, Қазақстан Республикасындағы балық индустриясын талдау ағымдағы жағдайдың келесі қорытындыларын жасауға мүмкіндік береді:

- Ресей Федерациясына қарсы санкцияларды енгізу ҚР өнімдеріне жанама түрде әсер етті;
 - балық индустриясын дамытудың басымдықтарын дәстүрлі өсіру мен бағалы балық тұқымдарын уылдырыққа аулаудан сүбеде тауарлы балық өндіру пайдасына қайта бөлу және кепілдік берілген экономикалық қайтарымды қамтамасыз етеді;
 - білікті кадрлық құрамның тапшылығы және импортты алмастыратын өндірістерді құру;
 - балық шаруашылығы технологиялық жарақтандырылуының жеткіліксіз деңгейі және кешендерін қайта өңдеу, сондай-ақ негізгі құралдардың тозуы;
 - балық шаруашылығы саласындағы нақты нормативтік және заңнамалық базаның болмауы саланың инвестициялық және экономикалық тартымдылығына кедергі келтіреді;
 - ҚР негізгі су бөліктеріндегі қолайсыз табиғи-климаттық жағдайлардың, жағымсыз экологиялық салдарлардың болуы (су басу, үсу, бөгеттер құрылысы, ластану және т.б.);
 - ҚР ішкі нарығын жеке балық өнімдерімен қамтамасыз ету тапшылығы;
 - балық қорғау саласындағы бюджеттік қаржыландырудың төмен деңгейі және теңіздің тірі ресурстарының заңсыз, хабарланбайтын және реттелмейтін кәсіпшілігінің мониторингі (ННН-кәсіпшілігі).
- Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, қазіргі уақытта Қазақстанның балық аулау саласы дамып келеді, негізінен кең бағытта – балық кәсіпшілігі мен аква-

мәдениет үшін су қоймаларын толық қамту, мүмкіндігінше ұсақ өндірушілерді пайдалану. Ұзақ мерзімді үрдіс – экстенсивтен қарқынды дамуға көшу, оның ішінде балық аулау мен өсіру процестерінің өнімділігі мен автоматтандырылуын арттыру, бұл біздің зерттеулер мен тәжірибелік әзірлемелеріміздің бағыттылығына әсер етеді.

Әдебиеттер тізімі

1 Мизанбекова, С.К. Функционирование сбытового кооперативного сектора сельскохозяйственной продукции / С.К. Мизанбекова, Ж.К. Мизамбекова, К.Б. Жуманазаров // Проблемы агрорынка. - 2018. - № 1. – С. 85-92.

2 Тулешова, Г.Б. Предпринимательство в АПК Казахстана и направления институционального развития: региональный аспект / Г.Б. Тулешова, Е.К. Сапаров // Проблемы агрорынка. -2018г. - № 4. – С. 84-85.

3 Кирдасимова, К.А. Актуальные проблемы развития аграрного сектора Казахстана / К.А. Кирдасимова, К.Т. Аuezova, Г.К. Джолдасбаева // Проблемы агрорынка. -2018г. - № 3. –С. 16-17.

4 Шашкова, И.Г. Развитие товарной аквакультуры / И.Г. Шашкова, Л.В. Романова // Вестник Рязанского государственного агротехнологического университета им. П.А. Костычева. - 2017. - № 2 (34). - С. 115-121.

5 Федоров, Е.В. Характеристика прямых производственных затрат полносистемных прудовых рыбоводных хозяйств для оценки экономической эффективности их работы / Е.В. Федоров, Н.С. Бадрызлова, Т.А. Диденко, Г.Б. Ахметова // Вестник сельскохозяйственной науки Казахстана. -2015.- №1.- С. 56-62.

6. Латкина, А. П. Обеспечение конкурентоспособности рыбохозяйственных организаций: методологический аспект: монография. - Владивосток: Дальнаука, 2015. - 360с.

7 Сансызбаева, Г.Н. К вопросу о концепции корпоративной социальной ответственности бизнеса в Казахстане / Г.Н. Сансызбаева, С.Н. Сансызбаев, К.О. Шаяхметова, Ж.Е. Садыкова, М.Ж. Турсумбаева // Вестник Международного института экономики и права. - 2015. - № 1 (18).- С. 121-126.

8 Шашкова, И.Г. Развитие товарной аквакультуры /И.Г. Шашкова, Л.В. Романова // Вестник Рязанского государственного агротехнологического университета им. П.А. Костычева. - 2017. - № 2 (34). - С. 115-121.

9 Романова, Л.В. Факторы, влияющие на развитие продовольственного рынка рыбной

продукции в современных экономических условиях / Л.В. Романова // Экономика и предпринимательство. - 2017 - № 8-1 (85-1). - С. 907-911.

References

1 Mizanbekova, S.K. The functioning of the marketing cooperative agricultural sector] / S.K. Mizanbekova, Zh.K. Mizambekova, K.B. Zhumanazarov // Problems of AgriMarket. - 2018. - No. 1.– P. 85-92.

2 Tuleshov, G.B. Entrepreneurship in the agricultural sector of Kazakhstan and the direction of institutional development: a regional aspect / G.B. Tuleshova, E.K. Saparov // Problems of AgriMarket.-2018.- No.4.- P. 84-85.

3 Kirdasimova, K.A. Actual problems of the development of the agricultural sector of Kazakhstan / K.A. Kirdasimova, K.T. Auezova, G.K. Dzholdasbaeva // Problems of AgriMarket.-2018. - No. 3. –P. 16-17.

4 Shashkova, I.G. Development of commercial aquaculture / I.G. Shashkova, L.V. Romanov // Vestnik of the Ryazan State Agrotechnological University. P.A. Kostycheva. - 2017. - No. 2 (34). – P. 115-121.

5 Fedorov, E.V. Description of direct production costs of full-system pond fish farms for assessing the economic efficiency of their work / E.V. Fedorov, N.S. Badryzlova, T.A. Didenko, G.B. Akhmetova // Vestnik of agricultural science of Kazakhstan.-2015.- No. 1– P. 56-62.

6 Latkina, A.P. Ensuring the competitiveness of fisheries organizations: methodological aspect: monograph. - Vladivostok: Dalnauka, 2015. - 360p.

7 Sansyzbaeva, G.N. On the concept of corporate social responsibility of business in Kazakhstan / G.N. Sansyzbaeva, S.N. Sansyzbaev, K.O. Shayakhmetova, Zh.E. Sadykova, M.Zh. Tursumbaeva // Vestnik of the International Institute of Economics and Law. - 2015. - No. 1 (18) .- P. 121-126.

8 Shashkova, I.G. Development of commercial aquaculture / I.G. Shashkova, L.V. Romanov //Vestnik of the Ryazan State Agrotechnological University. P.A. Kostycheva. - 2017. - No. 2 (34). - P. 115-121.

9 Romanova, L.V. Factors affecting the development of the food market for fish products in modern economic conditions / L.V. Romanova // Economics and Entrepreneurship. - 2017 - No. 8-1 (85-1). - P. 907-911.